

O'ZBEKISTONDA TA'LIM TURIZMI SALOHİYATI VA UNDAN FOYDALANISH DARAJASINING STATISTIK TAHLILI

Taniyev Akmal Bahromovich

Samarqand chet tillar instituti prorektori

e-mail: taniyevakmal@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada 2012–2025 yillardagi rasmiy statistika asosida O'zbekistonda ta'lim turizmining resurs bazasi va uning turistik oqimda aks etishi tahlil qilingan. Oliy ta'lim tarmog'i va xorijiy turistlar oqimi tez o'sgani holda ta'lim maqsadidagi tashriflar ulushi 0,17–0,54 foiz doirasida qolgani ko'rsatilgan. Xorijiy talabalar tarkibidagi tarkibiy burilish hamda sirtqi talabalar safarlaridan iborat, statistikada hisobga olinmaydigan ichki ta'lim safarlari segmenti aniqlangan.

Kalit so'zlar: ta'lim turizmi, xorijiy talabalar, ta'lim maqsadidagi tashriflar, oliy talim, sirtqi talim, SWOT-tahlil.

Abstract: Using official statistics for 2012–2025, the article analyses the resource base of educational tourism in Uzbekistan and how it is reflected in tourist flows. Despite rapid growth of the higher education network and of foreign arrivals, the share of trips made for study remained within 0.17–0.54%. A structural shift in the composition of foreign students is identified, as well as a segment of domestic educational trips by part-time students that is not captured by tourism statistics.

Keywords: educational tourism, international students, study-purpose arrivals, higher education, part-time education, SWOT analysis.

Абстрактный: На основе официальной статистики за 2012–2025 годы проанализированы ресурсная база образовательного туризма в Узбекистане и её отражение в туристском потоке. Показано, что при быстром росте сети вузов и числа иностранных туристов доля поездок с целью обучения оставалась в пределах 0,17–0,54%. Выявлены структурный сдвиг в составе иностранных студентов и не учитываемый статистикой сегмент внутренних образовательных поездок студентов-заочников.

Ключевые слова: образовательный туризм, иностранные студенты, поездки с целью обучения, высшее образование, заочное обучение, SWOT-анализ.

Kirish (Introduction/Введение)

Ta'lim turizmini rivojlantirish bo'yicha qarorlar ishonchli raqamlarga tayanishi lozim. O'zbekistonda so'nggi yillarda ikki katta jarayon bir vaqtda kechdi: turizm oqimi rekord darajaga chiqdi va oliy ta'lim tizimi bir necha barobar kengaydi. «O'zbekiston — 2030» strategiyasida 2030 yilgacha 15 mln xorijiy turistni qabul qilish maqsadi qo'yilgan [1], Oliy ta'lim konseptsiyasida esa OTMlarni xalqarolashtirish vazifasi belgilangan [2]. Biroq bu ikki jarayon o'zaro qanchalik bog'langani, yani ta'lim salohiyati turistik tashriflarga aylanayotgani yoki yo'qligi miqdoran baholanmagan. Maqolaning maqsadi — aynan shu savolga statistik javob topish.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi (Literature review, Анализ литературы)

Xalqaro tasnifda ta'lim va kasbiy tayyorgarlik turistik safarning mustaqil maqsadi sifatida ko'rsatiladi [8]. B.Ritchi ta'lim turizmi bozorini talab, taklif va tasirlar bloklaridan iborat tizim sifatida tahlil qilgan [7]. Xorijiy talabalar oqimi bo'yicha global malumotlarni IIE va YuNYeSKO yuritadi [9]. O'zbekistonda X.F.Ochilova turizm uchun kadrlar tayyorlash tizimini tadqiq etib, sohadagi ta'lim muassasalari salohiyatini baholagan [6]. Ta'lim va turizm ko'rsatkichlarini birgalikda ko'rib chiquvchi maxsus statistik tahlil esa mamlakatimiz adabiyotida uchramaydi.

Tadqiqot maqsadi va usullari (Research objective and methods, Цель и методы исследования)

Axborot bazasi sifatida Statistika agentligining turistik tashriflar bo'yicha ma'lumotlar to'plami (kod 2.04.11.0001), 2025 yil uchun press-reviz va «O'zbekistonda talim» statistik to'plami tanlandi [3; 4; 5]. Dinamik qatorlar tahlili, tuzilmaviy siljishlarni hisoblash, ulushlar va o'rtacha yillik o'sish surati ko'rsatkichlari, SWOT va TOWS usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results, Анализ и результаты)

Turistik oqim va ta'lim tashriflari. 2012–2024 yillarda xorijiy turistlar soni 1,90 mlndan 7,96 mln nafarga ko'paydi, bu o'rtacha yiliga 12,7 foiz o'sishga teng. 2025 yilda xorijiliklar safarlari 11,68 mlnga etdi

[4]. Ta'lim maqsadidagi tashriflar ham oshgan, lekin ularning ulushi deyarli o'zgarmagan (1-jadval).

1-jadval.

Xorijiy turistlar va ta'lim maqsadida kelgan xorijiliklar

Yil	Xorijiy turistlar, mln kishi	Ta'lim maqsadidagi tashriflar, ming kishi	Ulushi, %
2025	11,68	39,7	0,34
2024	7,96	—	—
2023	6,63	16,8	0,25
2022	5,23	8,8	0,17
2021	1,88	6,4	0,34
2020	1,50	4,7	0,31
2019	6,75	21,4	0,32
2018	5,35	14,6	0,27
2017	2,69	6,9	0,26
2016	2,03	6,2	0,31
2015	1,92	10,3	0,54
2014	1,86	9,7	0,52
2013	1,97	7,2	0,37
2012	1,90	5,6	0,30

Manba: [3; 4] ma'lumotlari asosida muallif hisobi. Izoh: 2024 yil uchun ta'lim tashriflari bo'yicha yillik ma'lumot elon qilinmagan.

Jadvaldan uchta xulosa kelib chiqadi. Birinchidan, ta'lim tashriflari nobarqaror: yillik o'zgarish –78 foizdan +112 foizgacha etgan, chunki kichik bozorda bir nechta yirik guruh ko'rsatkichni keskin o'zgartiradi. Ikkinchidan, ta'lim tashriflari umumiy oqim bilan bir tomonga harakatlanadi: 2018 yildagi viza engilliklari va 2020 yildagi pandemiya har ikki qatorda bir xil iz qoldirgan. Uchinchidan, 2022 yilda umumiy oqim uch barobarga yaqin oshganda ta'lim tashriflari ulushi eng past nuqtaga (0,17%) tushgan. Bu pandemiya keyingi tiklanish asosan qo'shni davlatlardan shaxsiy safarlar hisobiga bo'lganini ko'rsatadi.

2025 yilda jiddiy oldinga siljish kuzatildi. Yanvar–noyabr oylarida o'qish uchun kelgan xorijliklar soni oldingi yilning shu davriga nisbatan 54,3 foizga ko'paygan. Ularning asosiy qismini Hindiston (16,3 ming), Turkmaniston (8,9 ming) va Tojikiston (2,7 ming) fuqarolari tashkil etgan [10]. Demak, o'sishning asosiy drayveri tibbiyot talimi va qo'shni mamlakatlar yoshlaridir.

Oliy ta'lim tizimining kengayishi. 2020/21–2024/25 o'quv yillarida OTMlar soni 127 tadan 222 taga, talabalar soni 571,5 mingdan 1 432,8 ming nafarga oshdi; nodavlat OTMlar 5 tadan 99 taga, xorijiy OTM filiallari 20 tadan 30 taga ko'paydi [5]. Asosiy shtatdagi professor-o'qituvchilar 32,1 mingdan 49,6 mingga, fan doktorlari 1 982 nafardan 3 331 nafarga etdi. Bu — yozgi maktablar va malaka oshirish dasturlari uchun tayyor intellektual resurs.

Ayniqsa sirtqi talimning o'sishi etiborga loyiq: sirtqi talabalar soni 118,1 mingdan 673,4 mingga, yani 5,7 barobar ko'payib, jami talabalarining 47 foiziga etdi. Sirtqi talaba yiliga bir necha bor sessiya uchun boshqa shaharga kelib, bir necha kun yoki hafta yashaydi. Xalqaro tavsiyalarga ko'ra bunday safarlar ta'lim maqsadidagi ichki turistik safarlar hisoblanadi [8]. Demak, har yili yuz minglab ichki ta'lim safarlari amalga oshadi, ammo turizm statistikasida alohida ko'rinnmaydi. Bu segment OTM shaharlaridagi xostel va mehmon uylari uchun barqaror mavsumiy talab manbaidir.

Xorijiy talabalar tarkibidagi burilish. Kiruvchi ta'lim turizmining eng aniq o'lchanadigan segmenti — OTMlardagi xorijiy talabalar (2-jadval).

2-jadval.

O'zbekiston OTMlaridagi xorijiy talabalar, kishi

O'quv yili	Jami	MDH davlatlaridan	MDHdan tashqaridan	MDHdan tashqari ulushi, %
2024/25	12 480	3 575	8 905	71,4
2023/24	10 808	2 805	8 003	74,0
2022/23	4 956	2 511	2 445	49,3
2021/22	5 506	3 924	1 582	28,7
2020/21	4 219	3 332	887	21,0

Manba: [5] asosida; MDHdan tashqari davlatlar va ulush — muallif hisobi.

To'rt yil ichida xorijiy talabalar soni uch barobardan ko'proq oshdi. MDH davlatlaridan keladiganlar soni amalda barqaror qolgani (+7%) holda, boshqa mamlakatlardan keluvchilar 10 barobar ko'paydi. MDH ichida ham tuzilma o'zgardi: Turkmanistondan kelganlar 2 307 nafardan 1 430 nafarga kamaygan, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikistondan kelganlar ikki–uch barobar ko'paygan. Shunga qaramay, xorijiy talabalar jami talabalarining bor-yo'g'i 0,87 foizini tashkil etadi. Rasmiy to'plamda

MDHdan tashqari davlatlar va ta'lim yo'nalishlari kesimi berilmaydi, bu esa maqsadli bozorlarni tanlashni qiyinlashtiradi.

Hududiy nomutanosiblik. 2024/25 o'quv yilida OTMlarning 44 foizi va talabalarining 37,6 foizi Toshkent shahrida jamlangan. Samarqand viloyatida 14 ta OTM va 90,7 ming talaba bor, ammo nodavlat OTM talabalari atigi 0,1 ming nafar (Buxoroda bu ko'rsatkich 41,3 ming). Demak, Samarqandning tarixiy-madaniy nufuzi xususiy ta'lim investitsiyalariga hali aylanmagan.

Ichki ta'lim turizmi salohiyati. 2024 yilda umumta'lim maktablarida 6,78 mln o'quvchi, professional ta'lim muassasalarida 0,43 mln o'quvchi tahsil olgan [5]. Shartli hisobga ko'ra, maktab o'quvchilarining atigi 10 foizi yiliga bir marta ko'p kunlik o'quv safariga chiqsa, bu taxminan 678 ming safarni beradi — 2025 yildagi kiruvchi ta'lim tashriflaridan 17 barobar ko'p. Ammo oilalarning to'lov qobiliyati, voyaga etmaganlar safaridagi xavfsizlik talablari va uslubiy materiallar etishmasligi bu salohiyatni cheklaydi.

SWOT va strategik xulosalar. Kuchli tomonlar — OTM tarmog'ining tez o'sishi, 30 ta xorijiy filial, jahon ahamiyatidagi meros va rekord turistik oqim. Zaif tomonlar — ta'lim tashriflarining past ulushi, alohida statistikaning yo'qligi, OTM va turoperatorlar hamkorligining sustligi, resurslarning poytaxtda jamlangani. Imkoniyatlar — Janubiy Osiyo va qo'shni davlatlardan talab o'sishi, davlat strategiyasidagi turizm maqsadlari. Tahdidlar — Koreya, Turkiya va Rossiyaning faol siyosati, tashqi inqirozlar va tez o'sish sharoitida ta'lim sifatiga ishonchning susayishi. TOWS-matritsadan kelib chiqib, ustuvor strategiya sifatida Samarqand, Buxoro va Xivada xalqaro yozgi maktablarni tashkil etish va tibbiyot talimiga haddan tashqari bog'liqlikni kamaytirish taklif etiladi.

Ulushning ahamiyatini oddiy hisob ko'rsatadi: 2025 yildagi 11,68 mln tashrif sharoitida ta'lim tashriflari ulushi 0,54 foizga qaytsa, ular soni qariyb 63 mingga, 1 foizga etsa esa 116,8 mingga etadi. Bu oqimning o'sishiga emas, uning tarkibini o'zgartirish ham muhim xazina ekanini ko'rsatadi.

Xulosa (Conclusion, Заключение)

1. O'zbekistonda ta'lim turizmining resurs bazasi tez o'smoqda, ammo u turistik oqim bilan tizimli bog'lanmagan: ta'lim tashriflari ulushi 13 yil davomida 0,6 foizdan oshmagan.

2. Kiruvchi oqimda tarkibiy burilish ro'y berdi: xorijiy talabalarining 71 foizi MDHdan tashqaridan kelmoqda, asosiy rolni Hindiston o'ynamoqda.

3. Sirtqi talabalarining sessiya safarlari statistikada ko'rinnaydigan yirik ichki ta'lim turizmi segmentini shakllantirgan.

4. Rasmiy statistikaga xorijiy talabalarining barcha mamlakatlar va yo'nalishlar bo'yicha taqsimotini, qisqa muddatli dasturlar ishtirokchilarini va ichki ta'lim safarlarini kiritish taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литература / References)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «“O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. 11.09.2023, PF-158. lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni. 08.10.2019, PF-5847. lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasiga turistik maqsadlarda kelgan chet el fuqarolari soni (ma'lumotlar to'plami 2.04.11.0001). — Statistika agentligi, 2025.
4. 2025 yilda turizm va dam olishning rivojlanishi: press-reviz. — Statistika agentligi, 2026. stat.uz
5. O'zbekistonda talim: statistik to'plam. — Toshkent: Statistika agentligi, 2025. — 182 b.
6. Ochilova X.F. Turizm sohasida ta'lim tizimini takomillashtirishning metodologik asoslari: iqt. fan. d-ri (DSc) dis. — Toshkent, 2023.
7. Ritchie B.W. Managing Educational Tourism. — Clevedon: Channel View Publications, 2003.
8. United Nations, UNWTO. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. — New York, 2010.
9. Institute of International Education. Project Atlas Infographic 2024. — New York: IIE, 2024. iie.org
10. O'zbekistonga o'qish maqsadida kelgan TOP-20 davlat fuqarolari // Ta'lim xabarleri, 2026. talimxabarlari.uz